

« zurück blättern vor »

LUDWISARZ subst. m., ab 1561; auch *lodwisarz*, *ludwiser*, *rodgieser*, *rodgisar*, *rodgisarz*, *rodgiser*, *rotgisarz*, *rotgiser*, *rutgiser*; ‘Handwerker, der Bronze, Erz, Kupfer und Messing gießt und verarbeitet’ – ‘rzemieślnik zajmujący się odlewaniem i obróbką przedmiotów z brązu, spiżu, miedzi i mosiądzu’: 1561 Leop., SW *Rutgiser, co miedź sprawuje.* o 1563 Radz.2. Tim. 4 14, L *Alexander *rodgieser wiele mi złego wyrządził.* o 1568 RejZwierc 50v, SPXVI *iáko onemu rodgisárowi czo buł mosiądzowego wołu uczynił tyránnowi.* o 1584 WujPos III 509, SPXVI *Bo Lodwisarz gdy leie obraz mościeżny / tedy gi nie złotym / áni nieśmiertelnym obrazem czyni / ále zaś mościeżnym iáko y był pierwey.* o 1585 KlonŻal D3, SPXVI *uczynić twarz litą z błédłego mosiądzu / ábo z miedźzi czerwonáwey / nie byłby szkodzien rotgisarz tey swoiey zabáwy.* o 1593 WujNT, SPXVI *Alexánder mościeżnik [marg] rodgiffer ábo kotlarz.* o (†1611) 1613 SyrZiel 523, SP17 *inaczey baczemy [...] w ryfownikach, w rotgiferách, w złotnikách [...] ktorzy iey [sc. ruty] bárzo rádźi y częŝto używaią dla wzroku bystrego.* o 1643 UffDekArch II 145, SP17 *ludwisarz iuż się miárkować może, iák kruszecz gdzie miąŝzy ma być.* o 1864 Pam.Radziw. 73, DOR *Ludwisarz zaś, na pamiątkę pobytu króla pod tę porę w Nieświeżu, wrył na tej armacie całą historię odwiedzin królewskich z wyrażeniem dnia, miesiąca i roku.* o 1950 Gier.Odlewn. 7, DOR *W okresie panowania Zygmunta I, w roku 1520, ulany został przez nadwornego ludwisarza Jana Behama największy dzwon w Polsce – “Zygmunt” - dla katedry wawelskiej.* – SPXVI, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR (daw.). o **Var:** *lodwisarz* subst. m., [hapax] 1584 WujPos III 509, SPXVI – SPXVI, L (zan.), SW (stp.); *ludwisarz* subst. m., 1643 UffDekArch II 145, SP17 o [LBel.] 1950 Gier.Odlewn. 7, DOR – SPXVI, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR (daw.); *ludwiser* subst. m., [hapax] (1589) 1913 Wawel 454, SPXVI – nur SPXVI; *rodgieser* subst. m., [hapax] 1563 Radz.2. Tim. 4 14, L – L, SW (stp.); *rodgisar* subst. m., [hapax] 1568 RejZwierc 50v, SPXVI – SPXVI, L, SWIL, SW (stp.); *rodgisarz* subst. m., [LBel.] 1587 Weresz.Rgl. 112, L – SPXVI, L, SW (stp.); *rodgiser* subst. m., [hapax] 1593 WujNT, SPXVI – SPXVI, SW (stp.); *rotgisarz* subst. m., [hapax] 1585 KlonŻal D3, SPXVI – SPXVI, SW (stp.); *rotgiser* subst. m., [hapax] (†1611) 1613 SyrZiel 523, SP17 – TR, SWIL, SW; *rutgiser* subst. m., 1561 Leop., SW o 1776 Dudz 56, MAY o [LBel.] 1780 Włodek Sł, MAY – CN, TR, L, SWIL, SW (stp.). o **Etym:** nhd. *Rotgießer* subst. m., ‘Kupfergießer; jmd., der Glocken und Geschütze gießt’, GRI. o **Konk:** *działolej* subst. m., bel. seit 1689, L, zuerst geb. TR. †*konwisarz*. o **Der:** *ludwisarka* subst. f., ‘die Frau eines Metallgießers oder Besitzerin einer Gießerwerkstatt’, [hapax] (1579) 1961 InwMieszcz nr 222, SPXVI *u ludwisarki za nowym kierchowem dtugu fl.*

30, *na co jest zapis.* ○ *ludwisarnia* subst. f., ‘Werkstatt, Ort, in der ein Metallgießer arbeitet’, 1781–1783 Jak.Art.3 299, L, zuerst geb. TR; *ludwisarski* adj., 1781–1783 Jak.Art.3 307, L, zuerst geb. TR; *ludwisarstwo* subst. n., ‘Metallgießerei’, [hapax] 1946 Biul.Hist.Szt.1-2 s.64-65, DOR, zuerst geb. TR; *ludwisarczyk* subst. m., ‘Geselle eines Metallgießers’, zuerst geb. L. ❖ Das Wort ist mit dem Verschwinden des Handwerks in der ersten Hälfte des 19. Jhs. (1827 gab es in der Wojewodschaft Podlasie noch einen *ludwisarz*, in der Wojewodschaft Lublin keinen mehr, BENDER 1973) archaisch geworden und wird nur für historische Zustände verwendet. Die Dissimilation /r...r/ → /l...r/ wird zum ersten Mal 1579 belegt (s.o. *ludwisarka*), die nicht-dissimilierte Form zum letzten Mal 1613 (s.o.); *rutgiser* ist allerdings noch die Form von CNAPIUS 1621 und 1643. Die Ersetzung von /gʲ/ durch /vʲ/ wohl nach dem Vorbild von ↑*konwisarz*; der Übergang /o/ → /u/, bereits 1579 (s.o.) kann eventuell eine hyperkorrekte Anlehnung an die im 16. Jh. geltende phonologische Form des Taufnamens *Ludwik* /ludvʲi-/ , im 15. Jh. noch gelegentlich *Lodwik*, sein. Vgl. die Korrektion *lost* → *lust* (s. *lost*). Der Erstbeleg (1412) für frühnhd. *rotgießer* (mhd. *rōtsmit*) stammt aus Krakau (KLUGE).

« zurück blättern vor »